

Värnpliktsbluffen i FIB aktuellt

bP 505/18



61
505

BEREDSKAPSNÄMNDEN FÖR

PSYKOLOGISKT FÖRSVAR

Meddelande nr 18

Kurt Törnqvist

Januari 1968

VÄRNPLIKTSBLUFFEN i FIB-AKTUELLT

Örjan E. HULTÅKER: STUDIUM AV EN EPISODS FÖRMEDLING VIA SVENSK DAGSPRESS. Trebetygsuppsats framlagd vid sociologiska institutionen, Uppsala universitet, hösten 1967, 82 s.

Ännu en undersökning av pressen

Beredskapsnämnden har under senare år ägnat ett betydande intresse åt pressforskning. Ett flertal projekt har understötts och publicerats. Hit hör Nils Johanssons och Lennart Nilssons studie KONKURRENS OCH INNEHÅLL (rapport nr 27), Stig Thoréns båda undersökningar STUDIER I UTRIKESTELEGRAMMENS FÖRMEDLING (rapport nr 31) och UTRIKESTELEGRAM SOM ICKE SPRIDS (rapport nr 34) samt Peeter-Jaan Kasks studie MR GATES OCH URVALET AV UTRIKESTELEGRAM (rapport nr 36).

Nu föreligger ytterligare en presstudie. Den ^{har/}utförts av amanuens Örjan E. Hultåker och rör den s k värnpliktsbluffen i Fib-Aktuellt, som inträffade i januari 1966. Undersökningen påbörjades våren 1966 och slutfördes i höstas och har alltså pågått i cirka 1½ år.

Örjan E. Hultåker har bedrivit sina sociologiska studier i Uppsala men är sedan 1½ år tillbaka amanuens vid avdelningen för sociologi vid Umeå universitet. Han har dessutom tidigare erfarenhet av redaktionsarbete på en dagstidning.

Hultåker vill studera hur den svenska pressen reagerade inför värnpliktsbluffen. Han har två målsättningar för sin undersökning. För det första vill han undersöka om det finns något samband mellan frågans behandling på ledarplats och på tidningens övriga utrymme. För det andra vill han studera den svenska pressens bluffberedskap, dvs hur pass kritisk pressen var till den här historien.

BEREDSKAPSNÄMNDEN FÖR
PSYKOLOGISKT FÖRSVAR
Kurt Törnqvist
Januari 1968

Nedslående nr 18

VÄRNPLIKTSBRIFFEN I FIP-AKTUELLT

Örjan E. Hultåker: STUDIUM AV EN EPISODS FÖRMEDELING VIA SVENSK
DAGSPRESS. Föreläsningsföreläsning vid sociologiska institut-
tionen, Uppsala universitet, hösten 1967, 62 s.

Ännu en undersökning av pressen

Beredskapsnämnden har under senare år ägnat ett betydande in-
tresse åt pressforskning. Ett flertal projekt har underlätta
och publicerats. Hit hör Wlfa Johansson och Jönann Nilsson
studie KONKURRENS OCH INNEHÅLL (rapport nr 27), Stig Thord
både undersökningar STUDIER I UTRIKESTELEGRAMENS FÖRMEDELING
(rapport nr 31) och UTRIKESTELEGRAM SOM LÖSE SPRISS (rapport nr
34) samt Peter-Jaan Kaaka studie MR GATTS OCH URVALT AV UT-
RIKESTELEGRAM (rapport nr 36).

En föreläsning ytterligare en pressstudie. Den följde av samman-
Örjan E. Hultåker och för den s k värnpliktsserien i Fip-
Aktuell, som inleddes i januari 1968. Undersökningen påbör-
jades våren 1968 och avslutades i hösten och har alltså pågått
i cirka 1 1/2 år.

Örjan E. Hultåker har bedrivit sina sociologiska studier i
Uppsala men är sedan 1 1/2 år tillfälligt anställd vid avdelningen
för sociologi vid Umeå universitet. Han har dessutom tidigare
erfarenhet av redaktionsarbete på en dagstidning.

Hultåker vill studera hur den svenska pressen reagerade inför
värnpliktsserien. Han har två målsättningar för sin undersök-
ning. För det första vill han undersöka om det finns något sam-
band mellan frågans behandling på ledarplats och på tidningens
övriga utrymme. För det andra vill han studera den svenska pres-
sens inflyelsekraft, dvs hur pass kritisk pressen var till den
här historien.



Kvalitativ innehållsanalys

För att studera dessa båda problem utnyttjar Hultåker innehållsanalys. Han definierar innehållsanalys som en teknik att systematiskt och tillförlitligt beskriva kommunikationens manifesta innehåll. Manifest innebär att endast det som är tryckt och skrivet skall undersökas, ej innehållets ev dolda intentioner.

Bland de andra krav som vanligen ställs på innehållsanalysen är att den skall vara objektiv. Detta är dock inte alldeles självklart, menar Hultåker. Om man vill göra en analys av den attityd eller inställning, som ett visst kommunikationsinnehåll uttrycker, så måste med nödvändighet ett visst mått av subjektivitet finnas. Undersökningsledaren kan visserligen definiera den attityd som skall studeras så noggrant att inga överväganden lämnas till kodarna. Undersökningsledaren kan anteckna alla de olika uttryck som ledaren anser att attityden kan ta. Om något av dessa uttryck ej finns med så anses det att någon attityd ej heller är uttryckt. Men på detta sätt undgår man ej subjektiviteten - den överflyttas bara från kodarna till undersökningsledaren. Visserligen kan reliabiliteten, dvs tillförlitligheten i mätningarna, öka men samtidigt förlorar man en möjlighet att kontrollera validiteten, dvs giltigheten i det man mäter. Och utan validitet är reliabiliteten av ringa eller intet värde. Kravet på objektivitet får därför ej tas alltför allvarligt.

Kravet, att innehållsanalysen skall vara kvantitativ, är kanske det mest omdiskuterade. Berelson anser att det är detta krav, som tydligast skiljer innehållsanalys från vanligt läsande. Hultåker menar att det gör i lika hög grad de andra kraven. Gentemot dem som hävdar, att om ej det kvantitativa kravet är uppfyllt så är det ingen innehållsanalys, uppställer Hultåker den kvalitativa innehållsanalysen som en lika vetenskaplig metod.

Hultåker diskuterar den kvalitativa innehållsanalysen i anslutning till Alexander Georges framställning. George skiljer den kvalitativa metoden från den kvantitativa genom att införa en distinktion mellan å ena sidan "icke-frekvens indikatorer" och å andra sidan "frekvens indikatorer". Han definierar sina begrepp på följande sätt: Vi använder termen "icke-frekvens" för att be-

skriva den typ av icke-kvantitativ, icke-statistisk innehållsanalys, som använder närvaron eller frånvaron av ett visst innehållskaraktistikum som en innehållsindikator vid prövning av en hypotes. I motsats härtill är en frekvensindikator en typ av analys vid vilken antalet gånger en eller flera innehållskaraktistika förekommer betraktas som relevant för prövningsändamålet.

Undersökningens genomförande

Fib-Aktuellts värnpliktsbluff omnämndes i dagspressen första gången den 26 januari 1966. Torsdagen den 28 avslöjades hela historien som en bluff. Undersökningsmaterialet omfattar den text, som dagstidningarna innehöll om värnpliktsbluffen från tisdagen den 26 till lördagen den 30 januari.

Materialet indelades i 3 grupper: 1. ledare eller ledarstick, 2. pressklipp och 3. övrig text. Sammanlagt består materialet av 27.744 spaltcentimeter jämte 37 ledare och ledarstick samt 20 pressklipp.

Texten kodades av ett antal studenter. Dessa utvaldes så att de representerade en så god spridning som möjligt i fråga om deras inställning till Fib-Aktuellt. Som kodningsenhet räknades varje rubrik och mellanrubrik samt i fråga om den vanliga texten varje utgång (stycke). Till ledning för kodarna utarbetades en särskild kodarinstruktion.

De innehållsanalytiska variabler, som Hultåker undersökt är följande: Vilken inställning hade texten till Fib-Aktuellt? Vilken inställning hade texten till försvaret? Uttryckte texten explicit något om historiens sanningsvärde? Ansåg texten att tidningen låtit lura sig? Ansåg texten att någon annan tidning eller radio/TV ägnat för mycket uppmärksamhet åt historien? Hur stort utrymme ägnade tidningarna frågan?

Påverkar ledaravdelningen den allmänna avdelningen?

För att pröva sin sats om sambandet mellan ledaravdelning och allmän avdelning uppställer Hultåker 6 hypoteser rörande de innehållsanalytiska variablerna. Endast för två av dessa finner han emellertid tendenser till samvariation även om resultaten ej är signifikanta. Dessa två är det utrymme tidningen ägnat åt historien samt den grad i vilken tidningen erkänner sig lurad av bluffen. För de övriga hypoteserna finner Hultåker inget stöd.

Huvudsatsen att ledaravdelningen påverkar den allmänna avdelningens materialurval har således ej kunnat verifieras. Å andra sidan har den ej heller falsifierats. Bland orsakerna till svårigheterna att verifiera satsen framhåller Hultåker förekomsten av TT:s byråmaterial, som övervägt på nyhetssidorna, de korta mätperioderna, som medfört att påverkan ej hunnit ske i någon större omfattning, samt det grova mätinstrumentet.

Hur var pressens bluffberedskap?

När det gäller pressens bluffberedskap tycks den inte vara så dålig som det ibland görs gällande i den allmänna debatten, hävdar Hultåker. Beträffande tidningarnas inställning till historiens sanning innan den avslöjades som bluff, visar undersökningen att ingen varken på ledaravdelningarna eller allmänredaktionerna trodde att historien var sann. De flesta ställde sig avvaktande och tog ej ställning (87 % av tidningsnumren på nyhetssidorna och 91 % på ledarsidorna). Att historien var falsk trodde redan från början 12 % av tidningarna på nyhetssidorna och 9 % på ledarsidorna. Mest kritiska var de större tidningarna (över 30 000 i upplaga), storstadstidningarna och bland dessa särskilt eftermiddagstidningarna. Efteråt ansåg dock 4 % av tidningarna på nyhetssidorna men ingen på ledaravdelningen att de blivit lurade av historien. Av tidningarna uppgav på nyhetssidorna 8 % att de ej blivit lurade mot 15 % för ledaravdelningarna. Övriga angav ej någon åsikt om detta.

Beröm och kritik

Hultåkers undersökning äger betydande förtjänster. Till dessa hör inte minst hans presentation av den kvalitativa innehållsanalysen, kring vilken han för ett intelligent resonemang. Insamlingen av det omfattande materialet och bearbetningen av detta har skett med en omsorg och en vetenskaplig noggrannhet, som är värt ett erkännande.

Tyvärn rymmer emellertid avhandlingen också vissa avsnitt mot vilka kritik kan riktas. Hit hör hans framställning om makt och influens hos olika rollinnehavare på en tidning. Han medger själv att hans resonemang kan verka orimligt och hans försök att komma till rätta med problemet har blivit en meningslös semantisk karusell.

När det gäller inställningen till försvaret har vidare innehållsanalysen misslyckats och resultaten blivit i stort meningslösa. Det framgår ej vad slags inställning det är fråga om. I sin

Huvudsaken att ledarskapsutövningen påverkar den allmänna välför-
ningens materialförhållanden har således ej kunnat verifieras. Å andra
sidan har den ej heller falsifierats. Bland övriga resultat till
avsikten att verifiera saken framhåller Hultaker följande
kommentar av Tillsynsberättelsen, som övertryckt på trycksättningen,
de korta samfundsbilderna, som redovisar ett påverkande ej kunnat ske
i någon större omfattning, samt det grova missförhållandet.

Hur var pressens bildförsking?

När det gäller pressens bildförsking tycks den inte vara så
dålig som det ibland görs gällande i den allmänna debatten,
hävder Hultaker. Betsättningen tillämpas iakttagande till
historiens sanning i den avseendet som blott, visar under-
sökningen att ingen verkan på ledarskapsutövningen eller allmän-
redaktionens trohet till historien var sann. De flesta ställde
sig evvokande och tog ej ställning (87 % av tidningsnumren på
nyhetsidnarna och 91 % på ledarsidnarna). Att historien var falsk
trodde redan från början 12 % av tidningsnumren på nyhetsidnarna
och 9 % på ledarsidnarna. Mest kritiska var de större tidningar-
na (över 30 000 i upplaga), störstadsbladens och de som
är särskilt utvecklingsbidragarna. Bästst ändå dock 4 % av
tidningsnumren på nyhetsidnarna men ingen på ledarskapsutövningen
de blivit lurade av historien. Av tidningsnumren uppger de nyhets-
idnarna 8 % att de ej blivit lurade mot 12 % för ledarskapsutövning-
arna. Övriga angav ej någon åsikt om detta.

Beröm och kritik

Hultakers undersökning visar betydande förändringar. Till dessa
här läse snart hans presentation av den kvalitativa innehålls-
analysen, kring vilken han för ett intressant resonemang. In-
nehålligen av det omfattande materialet och bearbetningen av det
te har skett med en omsorg och en vetenskaplig noggrannhet, som
är värt ett erkännande.

För närvarande emellertid användningen också vissa ovanligt högt
vilka kritik kan riktas. Ett stort försvårande är dock att
influenza hos olika kollektivens på en tidning, kan medge
själva att hans resonemang kan verka oräddigt och hans förbruk
ett komma till rätta med problemet har blivit en meninglös sa-
mentar karaktär.

När det gäller innehålligen till försvaret för vidare innehålls-
analysen misslyckas och resultatet blivit i stort meninglös.
Det framgår ej vad stora förändringar det är fråga om. I sin

ursprungliga plan talar Hultåker om "inställningen till militären". Det är möjligt att detta varit en mera meningsfull variabel.

Resultaten av undersökningen har i övrigt blivit föga märkliga, något som dock författaren knappast kan lastas för utan får hänföras till problemens karaktär. Han har ambitiöst och tappert gripit sig an den svåra och omfattande uppgiften. Över huvud taget vittnar arbetet om de stora svårigheter, som är förknippade med pressforskning. Genom att introducera den kvalitativa innehållsanalysen har dock Hultåker gjort en pionjärinsats, som han har all heder av.

